

Wojciech Kostka

Reprodukcja czy wymiana lokalnej elity politycznej?

Pisma Humanistyczne 3, 29-41

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

REPRODUKCJA CZY WYMIANA LOKALNEJ ELITY POLITYCZNEJ ?

Głębokie przemiany jakim uległa polska elita polityczna po 1989 roku, uwidoczniły się zarówno na poziomie ogólnopolskim jak i lokalnym. W latach dziewięćdziesiątych przeprowadzono szereg badań skupiających się właśnie na tym zagadnieniu, a dokładnie na próbie udzielenia odpowiedzi na pytanie czy mieliśmy w Polsce do czynienia z reprodukcją czy też wymianą lokalnej elity politycznej. Na tak postawione pytanie możliwe jest udzielenie jednej z dwóch podstawowych odpowiedzi. Pierwsza z nich głosi, że w Polsce po 1989 roku doszło do **reprodukcji elit**. To znaczy, iż nie nastąpiła żadna zasadnicza ich wymiana, a ci, którzy byli uprzywilejowani w przeszłości, pozostają uprzywilejowani nadal. Druga głosi natomiast, że jest wręcz przeciwnie, a przejście do postkomunizmu było zmianą rewolucyjną, w wyniku której na szczycie hierarchii społecznej znaleźli się nowi ludzie, czyli doszło do **cyrkulacji (krążenia) elit**.¹

Badania przeprowadzone w latach 1993-1994 przez J. Wasilewskiego oraz E. Wnuka-Lipińskiego² wykazały, że w przypadku ogólnopolskiej elity politycznej mieliśmy do czynienia z przewagą procesu cyrkulacji nad reprodukcją. Przy czy obydwie procesy przebiegały, jak wynika z przytoczonych badań, mniej więcej w stosunku 4:1. Zaznaczyć także należy, że stosunkowa wyższa reprodukcja starych elit nastąpiła w przypadku członków elity: kulturalnej i gospodarczej, chociaż i w tym wypadku cyrkulacja przeważała nad reprodukcją. Powyższe wnioski zostały również potwierdzone w badaniach J. Wiatra,³ P. Dobrowolskiego⁴ oraz Z. Drąga i J. Indraszkiewicza⁵ w stosunku do członków lokalnej elity politycznej. Charakterystyczne było natomiast jeszcze mocniejsze nasilenie się procesu cyrkulacji w stosunku do tej drugiej grupy w porównaniu z elitą ogólnopolską.

Przedstawione wyniki badań zainspirowały autora do przeprowadzenia analogicznych studiów lokalnej elity politycznej w Rudzie Śląskiej, stu pięćdziesiątysięcznym mieście w województwie śląskim, które pozwoliłyby odpowiedzieć na pytanie, z jakim modelem rekrutacji do elity mieliśmy do czynienia w tym konkretnym przypadku. Stosując metodę pozycyjną, autor skupił się w swym badaniu na radnych Rudy Śląskiej, a dokładniej na wszystkich, którzy pełnili wyżej wymienioną funkcję w okresie przynajmniej jednej kadencji w latach 1990-2000. Grupa ta została wybrana z kilku względów. Po pierwsze, nie ulega wątpliwości, że radni stanowią część lokalnej elity politycznej. Po drugie, dzięki badaniom statystycznym prowadzonym przez GUS, dane na ich temat są powszechnie dostępne. Niebagatelne znaczenie ma przy tym fakt głębokiego wpływu demokratycznej procedury ich wyłaniania w wyborach powszechnych na zmiany, jakie zaszły w badanej grupie po przełomie 1989 roku. Wreszcie, po trzecie, wybór ten podyktowany został chęcią poznania opinii środowiska, które z racji pełnionej funkcji ma bezpośredni wpływ na styl sprawowania władzy w mieście.

W efekcie skoncentrowano się na 96 osobach, które, w interesującym autora okresie, pełniły funkcję radnego. Przypomnijmy, że w Radzie Miejskiej Rudy Śląskiej zasiada 45 radnych. Pragnę wyjaśnić przyczyny wybrania takiego, a nie innego okresu objętego analizą. O ile górna granica - rok 2000 - nie wymaga specjalnych wyjaśnień, ponieważ stanowi jednocześnie termin przeprowadzenia badania, o tyle dolna granica wiąże się zasadniczo z wydarzeniami, które w decydującej mierze wpłynęły na kształt współczesnej lokalnej elity politycznej w Polsce. Autor ma tu na myśli przeprowadzenie w maju 1990 roku pierwszych demokratycznych wyborów do organów reaktywowanego samorządu terytorialnego.

Omawiane badanie zostało przeprowadzone w okresie luty - czerwiec 2000 roku przy użyciu kwestionariusza ankiety. Spośród 94 byłych i obecnych radnych, do których dotarły ankiety, 68% zwróciło je. Oznacza to, że na ankietę odpowiedziało 64 respondentów, co pozwala na wysunięcie, na podstawie uzyskanych danych, generalnych wniosków na temat badanej problematyki. Pośród ankietowanej populacji znalazło się po 28 radnych I i III kadencji oraz 27 radnych II kadencji. Jeden obecny radny nie podał w ankiecie czy wcześniej piastował mandat lokalnego deputowanego.

1. Proces wymiany lokalnej elity politycznej na przykładzie radnych miasta Ruda Śląska

Wybory samorządowe z 1990 roku, podobnie jak w całej Polsce, w Rudzie Śląskiej przyniosły zdecydowane zwycięstwo komitetowi obywatelskiemu. Zdobył on 43 na 45 możliwych do uzyskania mandatów, czyli ich odsetek wyniósł 95,5%. Uzyskany przez niego wynik był więc wyższy niż w całym byłym województwie katowickim, w którym zanotowano wysoki odsetek mandatów uzyskanych przez komitety obywatelskie, wynoszący 61,6%.⁶ Dodać do tego należy, że jedynie dwóch spośród stu byłych członków Miejskiej Rady Narodowej w Rudzie Śląskiej dostało się do nowej Rady Miejskiej. Ubiegali się oni o mandaty z listy Miejskiego Komitetu Obywatelskiego.

Oznaczało to głęboką zmianę na miejskiej scenie politycznej, która zapoczątkowała proces kształtowania się nowej lokalnej elity politycznej. O preferencjach politycznych ówczesnych radnych świadczą wyniki przeprowadzonych przez autora badań. Aż 57,2% radnych I kadencji określiło swe przekonania polityczne jako prawicowe, 39,3% jako centrowe i jedynie 3,5% jako lewicowe. Przy czym więcej niż co drugi z pierwszej grupy wskazywał na dziesięciostopniowej skali wartość 9 bądź 10 dla określenia stopnia swych prawicowych przekonań. Zasadnicze różnice wykazują również dane na temat afiliacji partyjnych radnych.

Tabela 1. Przynależność radnych do partii i organizacji partyjnych

Rok badania	Radni b. woj. katowickiego		Radni sprawujący mandat w latach 1990-1994 w Rudzie Śl.	
	1988 ^a		2000 (N = 28) ^b	
1.	PZPR	49,3%	RS AWS	17,9%
2.	ZSL	10,3%	UW	3,5%
3.	SD	5,5%	-	-
4.	Bezpartyjni	34,9%	Bezpartyjni	78,6%

^a źródło: Rocznik Statystyczny Województwa Katowickiego 1989, s. 152.

^b źródło: Badania własne.

Z powodu braku dostępnych danych na temat przynależności partyjnej radnych Rudy Śląskiej w latach 1990 -1994, dla konstrukcji powyższej tabeli, autor zmuszony był posłużyć się współczesnymi wskazaniami radnych I kadencji, którzy wzięli udział w badaniu. Pomimo znacznego przesunięcia w czasie uzyskane wyniki w dużej mierze pokrywają się z wcześniej obserwowanymi już w innych badaniach tendencjami. Na początku lat dziewięćdziesiątych nastąpiła bowiem głęboka marginalizacja partii politycznych na poziomie lokalnym. Nawet dziś niewielu spośród ówczesnych radnych przyznaje się do przynależności do jakichkolwiek partii, a zdecydowana większość określa się jako bezpartyjni. Uzupełnienie tego obrazu stanowi również fakt, że jedynie 14% spośród badanych potwierdziło swą wcześniejszą przynależność do Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej.

Wyniki omówionych wyborów oprócz spowodowania dojścia do władzy ludzi różniących się diametralnie od swych poprzedników przekonaniami politycznymi, zadecydowały również o jakościowej zmianie lokalnej elity politycznej, która uwidoczniła się w zmianie cech społeczno-demograficznych tej grupy.

W nowo wyłonionej elicie, tak jak poprzednio, dominowali mężczyźni. Co więcej, ich odsetek wzrósł jeszcze w porównaniu z okresem wcześniejszym. Ten sam proces miał miejsce również w Rudzie Śląskiej gdzie mandat radnego uzyskało jedynie sześć kobiet, co stanowiło 13,3% składu nowej rady.

Tabela 2. Kobiety wśród radnych Rudy Śląskiej w latach 1988 - 1994

	Kobiety	Mężczyźni
Radni Miejskiej Rady Narodowej w Rudzie Śląskiej w 1989 r. ^a	23%	77%
Radni Rady Miejskiej w Rudzie Śląskiej w 1993 r. ^b	13,3%	86,7%

^a źródło: Kancelaria Rady Miejskiej w Rudzie Śląskiej.

^b źródło: Statystyka Gmin Województwa Katowickiego, Katowice 1994, s. 42.

W przeciwieństwie do tendencji ogólnokrajowej nie nastąpiło w badanej Radzie Miejskiej wyraźne odmłodzenie radnych. Przeważali czterdziesto- i pięćdziesięciolatekowie (71,1%),⁷ nie zanotowano

natomiast wzrostu liczebności trzydziestolatków. Ich odsetek na poziomie 15,5% składu nowej rady rażąco odbiegał od 37,9% w skali całego kraju.⁸ Potwierdził się natomiast wzrost udziału inteligencji w lokalnej elicie. Co piąty badany radny Rudy Śląskiej I kadencji wskazywał na swe inteligenckie pochodzenie, zaznaczając takie zawody ojców jak: kierownik, samodzielny specjalista czy pracownik administracji państwowej. Jednocześnie jednak, aż 43% ankietowanych wskazywało na swe robotnicze korzenie, co wydaje się naturalne, biorąc pod uwagę przemysłowy charakter miasta. Trudno natomiast jednoznacznie stwierdzić, wobec braku danych, czy po zmianie systemowej wzrósł poziom wykształcenia wśród radnych Rudy Śląskiej. Opierając się na przeprowadzonych badaniach możemy jednak wysunąć pewne wnioski. Wykształcenie podstawowe lub zasadnicze zadeklarowało 21,4% radnych, wobec prawie 43%, którzy wskazali na wykształcenie wyższe. Z jednej strony, w porównaniu z poziomem ogólnokrajowym, który wśród członków lokalnych elit wyniósł w 1991 r. 70% osób z wykształceniem wyższym,⁹ można by wysunąć tezę, o bardzo niskiej skolaryzacji elity politycznej miasta. Z drugiej jednak strony, biorąc pod uwagę, że w 1988 roku jedynie 3,7% mieszkańców Rudy Śląskiej legitymowało się dyplomem uczelni wyższej, natomiast 73,8% posiadało wykształcenie podstawowe bądź zawodowe, należy zapytać czy poziom 43% radnych posiadających wyższe wykształcenie to mało ? Zdaniem autora, uzyskany wynik potwierdza ogólną tezę o stopniowym wzroście profesjonalizacji elit związanych ze wzrostem ich wykształcenia. Nie można bowiem zapominać o lokalnych uwarunkowaniach, a te, w wypadku Rudy Śląskiej, skłaniają do stwierdzenia, że wyłaniający się z badań poziom wykształcenia radnych należy uznać za wysoki.

Dokonująca się w 1990 roku rotacja wśród elit odbiła się również na długości stażu ich członków na stanowiskach w elicie lokalnej. Z badań wynika, iż w okresie przełomu ustrojowego nastąpiło wyraźne skrócenie wspomnianego stażu z 6,3 lat w 1989 r. do 3,4 lat w 1991 r.¹⁰ W rok po wyborach „założycielskich” aż 75% członków elit lokalnych miało staż krótszy niż dwa lata, co oznacza, że jego początek nie przekraczał 1989 r. W wypadku Rudy Śląskiej wskaźnik ten był jeszcze wyższy. Biorąc pod uwagę, że jedynie dwóch radnych należało do działającej w latach 1988-1990 rady narodowej należy stwierdzić, iż 95,5% spośród nich miało w 1991 r. staż krótszy niż wspomniane dwa lata.

Ostatnim z procesów, często przywoływanym na poparcie tezy o wymianie lokalnej elity politycznej, który autor uważa za warty przedstawienia, jest wyraźny wzrost zakorzenienia się elit po wyborach 1990 roku. W scentralizowanym systemie centrum miało możliwość narzucania lokalnym elitom ich członków w zależności od swych potrzeb. Po przejściu do systemu demokratycznego kontrola centrum politycznego znacznie osłabła co, jak wskazuje J. Bartkowski, sprzyjało zwiększeniu się wśród lokalnych elit odsetka osób urodzonych w danej miejscowości. Było to szczególnie charakterystyczne dla solidarnościowej kontrelity, która przejęła wówczas władzę - aż 42,1% jej członków urodziło się w miejscu swego ówczesnego zamieszkania. Proces ten dotyczył jednakże całej populacji lokalnych elit. W okresie będącym cezurą systemową, 1989-1990, odsetek członków tej grupy urodzonych w danej miejscowości wzrósł o 10%.¹¹ Opisany proces miał miejsce również w Rudzie Śląskiej. Przy czym nastąpił on z jeszcze silniejszym natężeniem. Ponad 71% badanych radnych I kadencji urodziło się w danej miejscowości, a kolejnych 18% na obszarze Górnego Śląska. Co więcej, 35,7% spośród nich zadeklarowało jako miejsce urodzenia swego ojca także obszar dzisiejszej Rudy Śląskiej. Wynik ten wyraźnie potwierdza zaobserwowaną tendencję ogólnokrajową oraz wspiera tezę o wymianie lokalnej elity politycznej.

Podsumujmy wyszczególnione dotychczas zmiany, jakie zaszły wewnątrz lokalnej elity politycznej w Rudzie Śląskiej po wyborach 1990 roku. Do najważniejszych z nich należy zaliczyć:

- ⇒ prawie pełną wymianę osobową wśród miejskich radnych,
- ⇒ wyraźne przesunięcie w badanej grupie sympatii politycznych na prawo,
- ⇒ wysoki wskaźnik bezpartyjności,
- ⇒ stosunkowo wysoki poziom wykształcenia
- ⇒ duża ilość wskazań świadcząca o wzroście wśród radnych osób pochodzenia inteligenckiego,
- ⇒ bardzo krótki staż na stanowisku w lokalnej elicie,
- ⇒ odnotowany w badaniach wysoki stopień zakorzenienia nowej elity.

Wszystko to potwierdza tezę o rewolucyjnej wręcz wymianie lokalnej elity politycznej po zmianie systemowej. W Rudzie Śląskiej zanotowano praktycznie wszystkie wskazujące na to procesy. Nasilenie części z nich okazało się nawet silniejsze na terenie miasta aniżeli na poziomie całego

kraju. Nie zanotowano jedynie wśród radnych Rudy wyraźnego odmłodzenia, które wykazały przeprowadzane wcześniej reprezentatywne badania dla całej Polski. Fakt ten nie wpływa jednakże na wcześniejsze wnioski.

Opisana wymiana lokalnej elity politycznej miała wyraźnie charakter skokowy. Jednakże sam proces cyrkulacji elit jest oczywiście rozciągnięty w czasie i z tego powodu trudno wysuwać ostateczne wnioski na podstawie danych dotyczących radnych jednej kadencji. Weryfikacji tych wniosków służyły badania przeprowadzone przez autora w roku 2000, a obejmujące radnych Rudy Śląskiej ostatnich trzech kadencji, a więc z lat 1990-2000. Przyjrzyjmy się więc wynikom tych badań.

Przede wszystkim trzeba stwierdzić, że nie istnieje już obecnie komitet obywatelski, który w pierwszej Radzie Miejskiej dysponował praktycznie pełnią władzy. Następne dwie elekcje doprowadziły do, opisanego już w poprzednim rozdziale, zróżnicowania się podmiotów konkurujących o władzę w mieście. W ślad za tym procesem zmieniły się również sympatie polityczne radnych.

Tabela 3. Sympatie polityczne radnych Rudy Śląskiej

Sympatie	lewicowe	centrowe	prawicowe
Radni I kadencji (N = 28)	3,5%	39,3%	57,2%
Radni Rudy Śląskiej (N = 64)	21,9%	43,7%	34,4%

źródło: Badania własne.

Jak wynika z tabeli 3, w ostatnim dziesięcioleciu nastąpił wyraźny spadek odsetka radnych o przekonaniach prawicowych na rzecz tych o poglądach lewicowych bądź centrowych. Zmiany te pokrywają się w dużej mierze z politycznym kształtem obecnej rady miejskiej. Przeobrażeniom uległy również afiliacje partyjne radnych. Nadal większość ankietowanych, 53,1%, określa się jako bezpartyjni. Jednocześnie jednak co czwarta osoba z tej grupy stwierdziła swą przynależność do funkcjonujących na terenie miasta organizacji społecznych i związków zawodowych. Wśród nich należy wymienić

Związek Górnośląski oraz Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Miasta Ruda Śląska „Perspektywa”. Wyraźnie wzrosło natomiast upartyjnienie radnych. Do przynależności partyjnej przyznało się 45,3% spośród nich, co pozostaje w wyraźnej przeciwstawie w stosunku do symulacji dokonanej przez autora dla radnych I kadencji (patrz tab. 1) .

Tabela 4. Przynależność partyjna radnych Rudy Śląskiej (w %)

Rok badania	2000 (N = 64)
Przynależność partyjna	
1. SLD	20,3
2. RS AWS	10,9
3. UW.	10,9
4. UP	1,6
5. UPR	1,6
6. Bezpartyjni	53,1
7. Brak odpowiedzi	1,6

źródło: Badania własne.

Przytoczone dane świadczą o umocnieniu się partii politycznych na lokalnej scenie politycznej, a także o zmianie przekonań badanej grupy. W połączeniu z faktem przynależności w przeszłości 32,7% ankietowanych do Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej można wysunąć tezę o częściowej reprodukcji starej lokalnej elity, która nastąpiła w ostatnich latach. Proces ten nasilił się w obecnej, trzeciej już, kadencji rady miejskiej. Pojawiła się w niej silna reprezentacja Sojuszu Lewicy Demokratycznej, którego radni w 90% potwierdzają swą przynależność przed 1989 r. do PZPR.

O ile pod względem politycznym poszczególne wybory dokonywały głębokich zmian w obliczu rady miejskiej w Rudzie Śląskiej, o tyle w przypadku cech społeczno-demograficznych obecnych radnych możemy mówić, że o ile na początku lat dziewięćdziesiątych mieliśmy do czynienia z wymianą lokalnej elity politycznej, to obecnie następuje jej stabilizacja.

Opisywany wcześniej wzrost poziomu wykształcenia radnych nadal jest odnotowywany, co świadczy o wzroście profesjonalizacji lokalnej elity. O ile 43% radnych I kadencji legitymowało się wykształceniem

wyższym, o tyle obecnie jest to już odpowiednio 64,5%. Świadczy to o utrzymaniu się opisywanego trendu po zmianie systemowej (patrz tab. 5).

Na poziomie 20% utrzymał się wśród badanych radnych odsetek osób deklarujących pochodzenie inteligenckie. Nadal także przeważają osoby, których ojcowie wykonywali zawody robotnicze, co potwierdza tezę o stabilizacji nowej elity. Wskazuje na nią również zdecydowanie dłuższy staż na stanowiskach w elicie obecnych radnych. Wzrósł on z 2,7 lat w 1991 roku do 5,2 w roku 2000, a odsetek radnych pełniących obecnie już drugą bądź trzecią kadencję podniósł się z 4,5% do 46,7%. Wyraźnie uwidacznia się więc cezura, jaką była zmiana systemowa (patrz tab. 6).

Tabela 5. Poziom wykształcenia radnych Rudy Śląskiej (w %)

Wykształcenie	Radni I kadencji ^a	Radni III kadencji ^b
	(N=28)	(N=28)
podstawowe lub niższe	3,5	-
zawodowe	17,9	20
średnie	35,7	28,9
wyższe	42,9	64,5
inne	-	6,7

^a źródło: Badania własne.

^b źródło: Kancelaria Rady Miejskiej w Rudzie Śląskiej.

Tabela 6. Staż na stanowiskach radnych Rudy Śląskiej (w %)

Staż na stanowisku	1991	2000
1 - 4 lata	95,5	53,3
5 - 8 lat	4,5	26,7
9 - 12 lat	-	20
13 i więcej lat	-	-
Średni staż w latach	2,7	5,2

źródło: Kancelaria Rady Miejskiej w Rudzie Śląskiej

Proces wymiany lokalnej elity politycznej w 1990 r. można również zaobserwować, gdy zestawia się dane badanej grupy dotyczące miejsca urodzenia radnych. O ile, na co wskazywano już wcześniej, aż 71,5% radnych I kadencji urodziła się w Rudzie Śląskiej, o tyle w całej badanej populacji wskaźnik ten spada do 62,5%. Bez wątplenia jest to wysoki poziom, świadczący o mocnym zakorzenieniu elity, tym bardziej, że następne 23,4% ankietowanych za miejsce swego urodzenia podało obszar Górnego Śląska. Świadczy on jednak również o tym, że silna selekcja związana z przełomem ustrojowym zelała i do elity dopuszcza się obecnie więcej osób spoza danej miejscowości. Nadmienić jednakże trzeba, że elity lokalne są obecnie stosunkowo zamknięte. Dla porównania podajmy, że w 1984 r. odsetek ich członków urodzonych w danej miejscowości wynosił jedynie 29,2%.¹²

Cechą specyficzną kolejnych składów Rady Miejskiej Rudy Śląskiej okazała się natomiast ich duża stabilność wiekowa. Wzmiankowany już brak odmłodzenia badanej grupy po wyborach z maja 1990 r. potwierdzają także późniejsze badania. Co ciekawe, pomimo wyraźnego wzrostu stażu radnych, nie nastąpiło za tym przesunięcie średniej wieku. Częściowo wytłumaczyć to można stosowaną przez GUS kafeterią, która traktuje łącznie przedział wiekowy 40-59 lat, podczas gdy prawdopodobnie to właśnie wewnątrz tej grupy nastąpiły największe zmiany. To znaczy, że przeważający dotychczas czterdziestolatkowie ustąpili pierwszeństwa pięćdziesięciolatkom. Zastanawiający jest także brak przyrostu odsetka radnych powyżej sześćdziesiątego roku życia. Ogólnie jednak dane z tabeli 7 zdają się potwierdzać tezę o stabilizacji lokalnej elity politycznej. Autor ma tu na myśli wzrost populacji czterdziesto- i pięćdziesięciolatków kosztem trzydziestolatków, zanotowany pomiędzy II a III kadencją.

Tabela 7. Struktura wiekowa radnych Rudy Śląskiej (w %)

Grupa wiekowa	Radni I kadencji ^a	Radni II kadencji ^b	Radni III kadencji ^b
18 - 29 lat	2,3	-	-
30 - 39 lat	15,5	22,2	17,8
40 - 59 lat	71,1	64,5	73,3

Reprodukcja czy wymiana lokalnej elity politycznej ?

pow. 60 lat	11,1	13,3	8,9
Średnia wieku	48,9	48,8	48,7

^a źródło: Statystyka Gmin Województwa Katowickiego, Katowice 1994, s. 38.

^b źródło: Kancelaria Rady Miejskiej w Rudzie Śląskiej.

Przeprowadzone przez autora badania pozwalają na wysunięcie pewnych wniosków na temat zmian, jakim podlegała lokalna elita polityczna w ciągu ostatnich dziesięciu lat. Po początkowej, praktycznie pełnej wymianie, nastąpiła stabilizacja nowej elity połączona z częściową reprodukcją starej elity. Świadczą o tym następujące, zaobserwowane zmiany:

- ⇒ przesunięcie sympatii politycznych radnych w kierunku centrum, połączone z utrzymującym się wahnięciem w prawo,
- ⇒ odnotowany w badaniach wyraźny wzrost afiliacji partyjnych badanej grupy,
- ⇒ powrót w szeregi radnych części członków starej elity, należących uprzednio do PZPR,
- ⇒ utrzymujący się wzrost wykształcenia wśród lokalnej elity politycznej Rudy Śląskiej potwierdzający postępującą profesjonalizację jej członków,
- ⇒ prawie dwukrotny wzrost długości stażu radnych Rady Miejskiej w Rudzie Śląskiej,
- ⇒ wysoki odsetek radnych urodzonych na terenie miasta co świadczy o zakorzenieniu lokalnej elity.

Przedstawione wyniki badań, przeprowadzonych w Rudzie Śląskiej, potwierdzają tezę o wymianie lokalnej elity politycznej w Polsce w wyniku zmiany systemowej. Jednocześnie jednak potwierdzają, zaobserwowany w późniejszym okresie, proces powrotu części członków starych elit na lokalną scenę polityczną. Można zaryzykować stwierdzenie, że w elitach politycznych Rudy Śląskiej w ciągu pierwszych dwóch kadencji zdecydowanie więcej było krążenia aniżeli reprodukcji elit. Natomiast ostatnie wybory samorządowe przyniosły częściową reprodukcję elit co wiąże się, zdaniem autora, z:

- powrotem na miejską scenę polityczną części starych elit (na co wskazuje notowana zmiana sympatii politycznych i wzrost odsetka radnych przyznających się do przynależności do PZPR),

- wyraźną stabilizacją nowej elity (o czym świadczy prawie dwukrotny wzrost długości stażu radnych w ciągu ostatniej dekady).

Można więc, za J. Wasilewskim i E. Wnukiem-Lipińskim powtórzyć, że *nie jest tak, że w Polsce zastosowano rewolucyjną zasadę wymiany personelu. Bliżsi jesteśmy pragmatycznej zasady zachowania ciągłości władzy: 75% nowych ludzi, 25% starych.*¹³

Samo przedstawienie faktów nie wyjaśnia jeszcze przyczyn zachodzenia opisanych procesów w polskich elitach lokalnych. W literaturze wskazuje się na trzy potencjalne wyjaśnienia obserwowanych zjawisk:

1. Teorię przemian subkulturowych.

Zakłada ona, że w elitach każdej kolejnej epoki należy się dopatrywać swoistej, odrębnej i nieporównywalnej całości. Dlatego też w obrazie zmian elit charakterystyczna jest nieciągłość, a zmienne, które charakteryzują elitę, są właściwe tylko danemu okresowi. Na poparcie tej teorii można wskazać m.in. zmiany składu elit w Polsce w zależności od kolejnych systemów. W latach siedemdziesiątych dominowały w niej: administracja, partia i gospodarka, w osiemdziesiątych mieliśmy do czynienia ze wzrostem znaczenia instytucji przemocy, zaś przełom systemowy podniósł znaczenie rady i administracji.

2. Teoria stadiów systemu.

Wyjaśnia ona zmiany elit rozwojem lokalnego systemu politycznego, który potrzebuje aktorów o specyficznych cechach, odpowiednio do kolejnych zadań, jakie trzeba wykonać. Stąd też, po okresach gwałtownych zmian, kiedy przeważają kryteria ideologiczne czy kombatantkie, zaczyna rosnać ranga kwalifikacji i doświadczenia, a w elitach władzy zaczynają pojawiać się profesjonalści. Rozwój ten nie zawsze musi przebiegać zgodnie z linią postępującą. Teoria ta tłumaczy po części przyczyny, zaobserwowanego również w badaniach autora, zjawiska przechodzenia od okresu przewagi „bojowników” i autorytetów do okresu konsolidacji i stabilizacji.

3. Hipoteza dóbr rzadkich.

Opiera się ona na roli dóbr rzadkich w karierach. Akcentuje, że determinantami karier są te cechy, które wyróżniają jednocześnie

lokalne elity w ich społecznościach. Są to po prostu cechy rzadko wśród tych ostatnich występujące. Tym tłumaczy się na przykład nadreprezentatywność w elitach osób o wyższym wykształceniu, czy też relatywnie wysoki odsetek ludzi o wyższym pochodzeniu społecznym. Hipoteza ta pozwala wytłumaczyć dlaczego, pomimo dogłębnej wymiany elity lokalnej w Polsce, zachowana została ciągłość jej cech i ciągłość różnic między elitami a społecznościami lokalnymi.

Skomplikowanie życia społecznego nie pozwala na jednoznaczne rozstrzygnięcie, które z proponowanych wyjaśnień jest najtrafniejsze. Nie taka chyba jest jednak ich rola. Uzupełniając się nawzajem, pozwalają nam one przynajmniej częściowo odpowiedzieć na pytania, rodzące się pod wpływem obserwowanych i wyłaniających się z wyników badań zmian zachodzących wewnątrz polskiej lokalnej elity politycznej.¹⁴

¹ I. Szelenyi, Sz. Szelenyi, Wstęp-założenia teoretyczne i metodologia, (w:) Elity w Polsce, w Rosji i na Węgrzech. Wymiana czy reprodukcja ? pod. red. I. Szelenyi, D. Treimana, E. Wnuka-Lipińskiego, Warszawa 1995, s. 7.

² Zob. Elity w Polsce, w Rosji i na Węgrzech. Wymiana czy reprodukcja ? pod. red. I. Szelenyi, D. Treimana, E. Wnuka-Lipińskiego, Warszawa 1995.

³ Zob. J. Bartkowski, Lokalne elity władzy w latach 1966-1995, Warszawa 1996.

⁴ Zob. Władza i społeczności lokalne w procesie przeobrażeń ustrojowych, pod. red. P. Dobrowolskiego, Katowice 1994.

⁵ Zob. Z. Dąg, J. Indraskiewicz, Regionalna elita władzy w Polsce, Warszawa 1994.

⁶ B. Jałowiecki, Narodziny demokracji w Polsce lokalnej, Warszawa 1990, s. 158.

⁷ Statystyka Gmin Województwa Katowickiego, Katowice 1994, s. 42.

⁸ Rocznik statystyczny 1991, s. 67.

⁹ J. Bartkowski, op.cit., s. 55.

¹⁰ Tamże, s. 47-48.

¹¹ Tamże, s. 81-82.

¹² J. Raciborski, Polskie wybory. Zachowania wyborcze społeczeństwa polskiego w latach 1989-1995, Warszawa 1997, s. 82.

¹³ J. Wasilewski, E. Wnuk-Lipiński, Polska: kręta droga od elity komunistycznej do postsolidarnościowej, (w:) Elity w Polsce, w Rosji i na Węgrzech. Wymiana czy reprodukcja ? pod. red. I. Szelenyi, D. Treimana, E. Wnuka-Lipińskiego, Warszawa 199., s. 80.

¹⁴ J. Bartkowski, op.cit., 141-144.